

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РАЦІОНАЛЬНОГО ВИКОРИСТАННЯ ТА ОХОРОНИ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ

В статті розглянуто та узагальнено існуючі підходи до визначення поняття «раціональне використання та охорона туристичних ресурсів», виділено і проаналізовано критерії раціональності. Запропоновано власне визначення понять раціональне використання та раціональна охорона туристичних ресурсів.

Ключові слова: раціональне використання, ресурсний потенціал, туристичні ресурси, охорона туристичних об'єктів.

В статье рассмотрено и обобщено данные подходы к определению понятия «рациональное использование и охрана туристических ресурсов», определено и проанализировано критерии рациональности. Предложено собственное определение понятий рациональное использование и рациональная охрана туристических ресурсов.

Ключевые слова: рациональное использование, ресурсный потенциал, туристические ресурсы, охрана туристических объектов.

In the article it is considered and generalized existent going near determination of concept «the rational use and guard of tourist resources», the criteria of rationality are selected and analyzed. Own determination of concepts is offered the rational use and rational guard of tourist resources.

Key words: rational use, resource potential, tourist resources, guard of tourist objects.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Підвищення ефективності використання туристичних ресурсів та їх охорона є однією з найважливіших завдань загальнонаціонального значення. З одного боку, туризм виступає споживачем певних туристичних благ і зацікавлений в їх збереженні. З іншого боку, зростання попиту призводить до збільшення антропогенного тиску на територіальні рекреаційні системи, особливо традиційні або модні. Це ставить одразу цілу низку питань збереження світової та національної природної та культурно-історичної спадщини, зокрема засобами туризму. В той же час розширення та інтенсифікація туристичної діяльності сприяють залученню нових територій, а технічні можливості дозволяють їх освоїти. Саме тому раціональність використання та охорони туристичних ресурсів має бути невід'ємною складовою стійкого розвитку туризму.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Вітчизняними та зарубіжними вченими започатковані засади досліджень економічних питань викорис-

тання рекреаційно-туристичного потенціалу, розроблені теоретико-методологічні основи раціонального використання туристичних та рекреаційних ресурсів і охорони навколишнього середовища. Це роботи провідних учених: О. І. Амоші, Б. В. Буркинського, О. О. Веклич, Т. П. Галушкіної, З. В. Герасимчук, М. В. Глядіної, Л. М. Грановської, Л. С. Гринів, В. А. Голяна, Б. М. Данилишина, М. І. Долішнього, с. І. Дорогунцова, Н. В. Коленди, В. С. Кравціва, р. А. Крижановського, Л. Г. Мельника, Т. І. Ткаченко, В. Т. Трегобчука, Т. Ю. Туниці, С. К. Харічкова, Є. В. Хлобистова, М. А. Хвесика, Л. М. Черчик та ін., що сприяло формуванню різних наукових підходів до вивчення, розуміння змісту та визначення перспектив розвитку тих чи інших туристичних ресурсів.

Серед зарубіжних туризмознавців ресурсно-туристичною тематикою займалися і продовжують займатися Д. Надсон, К. Холл, Л. Мітчел (США), В. О. Квартальнов, В. Ю. Воскресенський, П. Г. Царфіс, Д. В. Ніколаєнко (Росія), А. Ковальчик, М. Козак, М. Труасі (Польща), П. Дефер (Франція), Й. Петер (Австрія) та велика кількість представників наукових шкіл із різних країн світу.

Формулювання цілей статті. Основною метою нашого дослідження є виявлення критеріїв, що характеризують механізм раціонального вико-

ристання та охорони туристичних ресурсів. Відповідно до мети вибрані цілі:

- дослідити та узагальнити концептуальні засади раціонального використання та охорони туристичних ресурсів;
- виділити критерії раціональності використання та охорони туристичних ресурсів;
- запропонувати визначення понять раціональне використання та раціональна охорона туристичних ресурсів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Існує декілька підходів трактування теоретичних аспектів раціонального використання та охорони туристичних ресурсів. Більшість науковців, зокрема З. В. Герасимчук [4], Л. М. Грановська [7], Т. П. Галушкіна [10], Б. М. Данилишин [9], Т. І. Ткаченко [18], Ю. Туниця [19], Л. М. Черчик [20], альтернативною концепцією, що дозволить зупинити руйнівні процеси природи загалом та туристичних ресурсів зокрема, вважають сталий розвиток. У рамках даної концепції, на наш погляд, стає можливою заміна пріоритетів споживацького використання туристичних ресурсів в напрямку стабілізації їх екологічного стану та розвитку, оскільки вона передбачає не просто охорону туристичних ресурсів від руйнівного впливу економічного розвитку туристичної галузі, що характерно для концепцій охорони навколишнього середовища, а скоріше підпорядкування економіки вимогам екологічних обмежень. Саме тому концептуальним підґрунтям формування теоретичних особливостей раціонального використання та охорони туристичних ресурсів, з нашої точки зору повинна стати концепція сталого розвитку.

Практичні кроки щодо досягнення сталості розвитку туризму потребують глибокого теоретичного аналізу, осмислення та обґрунтування суті і змісту базових категорій, а саме: раціональне використання та раціональна охорона туристичних ресурсів.

В теоретичному плані поняття раціональне використання та охорона туристичних ресурсів є недостатньо дослідженим. Проте правильне тлумачення даної дефініції є надзвичайно важливим, адже воно повинно відображати найбільш суттєві елементи змістовної частини використання та охорони туристичних ресурсів в теоретичному та практичному плані і найбільш точно відображати сутність даного процесу. Понятійно-термінологічна неузгодженість щодо використання поняття «раціональності», яка сьогодні має місце, не забезпечує комплексності еколого-економічних досліджень цього процесу, призводить до надто звуженого трактування його змісту. Тому теоретичне вивчення економічного змісту раціонального використання туристичних ресурсів, на наш погляд, доцільно розпочати саме із аналізу тлумачення поняття «раціональності».

Вперше поняття «раціональності» в науку було введено видатним вченим Гекелем у 1957 році. Раціональний – (*rationalis*, лат) розумний,

доцільний, обґрунтований, розумно обґрунтований. У контексті із словом раціональний, використання туристичних ресурсів буквально можна прочитати так – розумне вживання з користю туристичного ресурсу.

Цікавим є дослідження тлумачень вченими дефініції раціональності на предмет врахування в ній ключового змісту, яке дозволило виявити принципову розбіжність трактування вченими категорії раціональності. Так, аналіз та систематизація наукових тлумачень дозволяє виділити визначальні характеристики, що закладені в основу поняття раціонального використання та охорони туристичних ресурсів.

Деякі вчені розглядають раціональність з позиції споживання ресурсів, користуючись принципом дозволено те, що не заборонено. Зміст такого трактування визначається тими функціями, які природа виконує стосовно туриста і суспільства. Так наприклад, Ю. Одуму (1975), раціональність у використанні ресурсного потенціалу передбачає двояку ціль: 1) забезпечити такий стан навколишнього середовища, при якому воно змогло би задовольнити разом з матеріальними потребами запити естетики і відпочинку; 2) забезпечити можливість безперервного отримання різних ресурсів шляхом встановлення збалансованого циклу використання і відновлення [14]. Вважаємо, що при врахуванні, наприклад, особливостей таких туристичних ресурсів як історико-культурні, тобто не відновлювані, унікальні, обмежені історичні об'єкти, така позиція є недоцільною. Визначити раціональне використання туристичних ресурсів, регламентуючи лише недозволені дії і залишаючи дозволені на розсуд користувача є необґрунтованим та небезпечно.

У працях Г. М. Лемешева, М. Чепурних, Н. Юріна ми кілька разів натрапляємо на поєднання «науково обґрунтоване і раціональне використання ресурсів». [12]. Це свідчить про те, що хоча автори і пов'язують поняття науково обґрунтованого використання ресурсів з їх раціональним використанням, вони чітко розрізняють їх, тобто визначення «раціональне», з їх точки зору, не містить як складову ознаку «науково обґрунтоване». Вживання поряд термінів науково обґрунтоване і раціональне використання ресурсів, за призначенням вказує на відокремленість і рівноправність цих понять.

На нашу думку, сучасне розуміння поняття раціонального використання туристичних ресурсів не може не містити як складову наукову обґрунтованість, так як вона є одним з критеріїв раціональності. Зважаючи на розвиток науки і техніки, можна сказати, що методи і способи, якими здійснюється господарювання та екологічні стандарти і нормативи, які застосовуються щодо туризму, побудовані на науковій основі і є результатом багаторічної праці вчених різних профілів.

Інші вчені, зокрема Г. Стадницький та А. Родіонов [17], В. О. Паламарчук та П. І. Коренюк [15], Н. С. Макарова, Л. Д. Гармідер та Л. В. Ми-

хальчук [13], трактують поняття раціональності з позицій охорони туристичних ресурсів з урахуванням екологічних вимог, нормативів, стандартів, лімітів. Звідси висновок про тяжіння цього положення до екологічних факторів. Але ефективність використання туристичних об'єктів містить економічний аспект, що виявляється у мінімальних витратах для отримання найбільшого ефекту від експлуатації туристичних об'єктів. Так, вважаємо, що таке трактування раціоналізації було б справедливим, якщо б у процесі використання туристичних ресурсів домінуючі позиції займала сама природа, а не людина. Однак головним користувачем туристичних ресурсів є людина і з часу інтенсивного розвитку економіки, загострення демографічної проблеми у світі зростає антропогенне навантаження та ресурси, зокрема туристичні, тож велику роль відіграє і планомірна господарська діяльність у сфері використання туристичних ресурсів. У цьому випадку домінуючим буде планомірне освоєння потенційних туристичних ресурсів, так як туризм це галузь яка розвивається і еволює у напрямку розростання.

Окрему групу представляють учені (зокрема З. В. Герасимчук [4], Т. Ю. Туниця [19], Т. П. Галушкіна та Л. М. Грановська [10].), які у тлумаченні категорії «раціональність» враховують як критерії використання так і охорони ресурсів. На нашу думку, це є принципово правильно, оскільки впливає із самої природи раціонального користування туристичними ресурсами. Адже реципієнтами, що сприймають вплив екодеструктивних факторів та потребують захисту і збереження відновлювальної здатності для нормального функціонування у теперішньому та майбутньому часі є туристичні ресурси.

Найбільш точно висвітлюють раціональність проф. З. Герасимчук, Б. Данилишин, Ю. Туниця які зазначають, що тільки сталі умови можуть забезпечити такий розвиток, який відповідає потребам нинішнього дня і в той же час створює можливість майбутнім поколінням користуватися всіма надбаннями сучасності та задовольняти свої потреби.

Нова міжнародна стратегія розвитку відображає прагнення у світовому масштабі забезпечити екологічно обґрунтований розвиток на всіх напрямках суспільної діяльності. Базовими принципами такого діяльності є:

1. Спрямування розвитку в напрямку раціонального використання природних ресурсів і запобігання їх довготривалому виснаженню.

2. Врахування природоохоронних потреб і, навпаки, включення до пріоритетів покращення здоров'я, харчування і загального добробуту потреб охорони навколишнього середовища, досягнення його цілісності й підвищення продуктивності.

3. Зобов'язання всіх країн запобігати погіршенню навколишнього середовища і зберігати його для майбутніх поколінь, ощадливе регулювання довкілля, активне співробітництво держав на глобальному, регіональному і місцевому рівнях. [4, 68-69].

Туризм з позицій сталого розвитку розглядає Т. І. Ткаченко, яка зазначає: «...концепція сталого розвитку, що визнана світовим співтовариством як стратегічний напрям еволюції суспільства на XXI ст.; має наскрізний характер і виявляється у кожній сфері людської діяльності. Туризм як інтегрована система, що охоплює всі сторони буття та значну кількість залучених видів економічної діяльності для задоволення потреб туристів, є пріоритетним об'єктом імплементації критеріїв і принципів сталого розвитку, що обумовлюють вимоги гармонійного співіснування усіх суб'єктів туристичного бізнесу з навколишнім середовищем» [18, 61].

Спільною домінантою існуючих теоретичних підходів до питання раціональності використання та охорони туристичних ресурсів є визнання факту зростання антропогенного навантаження туризму на його ресурсну базу, і як результат – зменшення туристичного ресурсного потенціалу, а у деяких випадках повне зникнення окремих туристичних об'єктів.

Тлумачення поняття раціональності на основі врахування усіх її складових і комплексний, цілісний підхід до формування організаційно-економічного механізму раціонального використання та охорони туристичних дозволить досягти стабілізації і покращення їх екологічного стану, повніше та вигідніше використовувати туристичний потенціал, забезпечить туристичні інтереси населення, збереже туристичні ресурси для нинішніх та майбутніх поколінь.

Проаналізувавши існуючі підходи до тлумачення поняття «раціональності» виділимо основні критерії, які вчені виокремлюють як умови виконання принципу раціонального використання та охорони туристичних ресурсів (табл. 1).

Таблиця 1

Критерії, що характеризують раціональність використання та охорони туристичних ресурсів*

Критерії	Визначальні ознаки
	<i>використання та охорони</i>
Сталість	Поняття характеризує просторовий підхід дослідження туристичних ресурсів: економічний, екологічний і соціальний
Збалансованість	Поняття характеризує баланс між використанням, охороною та відтворенням туристичних ресурсів, а також досягнення найкращого варіанта взаємо-відносин туриста з навколишнім середовищем
Оптимальність	

Наукова обґрунтованість	Поняття характеризує господарювання, яке не призводить до різких змін природно-ресурсного потенціалу і підтримує та підвищує продуктивність природних комплексів або окремих об'єктів, їх красу
Комплексність	Поняття характеризує сукупність таких процесів як відтворення та примноження туристичних об'єктів, а також вилучення окремих ділянок природних територій зі сфери використання для туристичних цілей і, що основне, планомірне та цілеспрямоване, науково обґрунтоване їх використання
використання	
Економність	Поняття характеризує економну експлуатацію ресурсів та умов і найбільш ефективний режим їх відтворення з урахуванням перспективних інтересів господарства і збереження здоров'я людей
Невичерпність	
Екологічна безпека	Поняття характеризує вибір таких важелів впливу й окремих інструментів, які забезпечать узгодження соціальних, екологічних, економічних інтересів та вирішення протиріч між ними
Висока ефективність	Поняття характеризує розумне господарювання, яке не призводить до різких змін природно-ресурсного потенціалу і підтримує та підвищує продуктивність природних комплексів або окремих об'єктів, їх красу
Планомірність	Поняття характеризує спрямування суспільних заходів, що призначені для збереження та розширеного відтворення природо-ресурсного потенціалу, поліпшення виробничих умов продуктивності
охорона	
Невиснажливість	Поняття характеризує збереження, охорону та відтворення ресурсного потенціалу туризму з урахуванням не тільки нинішніх, але й майбутніх інтересів розвитку господарства країни та збереження здоров'я населення
Ощадливість	
Природоохоронність	Поняття характеризує максимально можливе збереження природно-ресурсного потенціалу при мінімальному порушенні здатності екосистем до саморегуляції і самовідновленню, а також обов'язкову вимогу природоохоронних заходів щодо використання туристичних ресурсів
Бережне ставлення	
Самовідновлюваність	Поняття характеризує здатність до саморегулювання й самоочищення, рівновагу біологічних систем

* складено авторами

Розглянувши змістовне наповнення поняття раціональності приходимо до висновку, що деякі критерії мають спільні ознаки як використання так і охорони туристичних ресурсів. Розглянемо перший підхід групування критеріїв, що містять спільні ознаки раціонального використання та охорони туристичних ресурсів. Так, спільними критеріями такого підходу є:

1. Критерій сталості характеризує таке використання та охорону туристичних ресурсів, яке забезпечить їх репродуктивність та відтворення, а також в повній мірі задовольнить потреби туристів. Даний критерій передбачає гармонізацію функціонування комплексу факторів середовище-формулюючого, природоохоронного і соціально-економічного характеру, яка забезпечує ефективне використання ресурсного потенціалу.

2. Критерій збалансованості характеризує основний пріоритет розвитку сучасного суспільства у зв'язку з виникненням концепції сталого розвитку та розглядається як триєдиний процес використання, охорони і відтворення двоєдиних компонентів матеріальної основи життєдіяльності людини – природного життєвого довкілля та його сировинної частини – природних ресурсів, в нашому випадку туристичних.

Близьке за змістом до збалансованості є поняття оптимальності що характеризує досягнення найкращого варіанта взаємовідносин туриста з

навколишнім середовищем. Економічним оптимумом якості туристичних ресурсів вважається рівень екологічних порушень, який відповідає мінімуму сумарних екологічних затрат, а він досягається тільки в тому разі, коли обраний вид природоохоронних заходів забезпечує максимум перевищення відвернутих економічних збитків над потрібними для цього природоохоронними затратами.

3. Наукове обґрунтування як складова раціональності при використанні та охороні туристичних ресурсів характеризує розумне господарювання у сфері туризму тобто використання найменшої кількості туристичних ресурсів з найбільшою віддачею, з найбільшою вигодою для досягнення мети виробництва турпродукту. Організація раціонального використання ресурсів потребує передусім розробки науково обґрунтованих норм, які давали б можливість визначити якість навколишнього середовища, меж допустимих викидів шкідливих речовин окремими виробництвами, а також норм державного, цивільного і кримінального права.

4. Комплексне використання туристичних ресурсів – це їх використання із врахуванням взаємозв'язків, взаємодії та взаємозалежності усіх туристичних факторів, навколишнього середовища, вживане у таких двох аспектах:

– як складова комплексного використання всіх туристичних ресурсів і навколишнього природного середовища;

– як врахування екологічної рівноваги і екобалансу при використанні та плануванні використання туристичних ресурсів різних категорій, наприклад, оптимізація зіставлення між антропогенними і природними ландшафтами у різних регіонах.

Разом з тим, оскільки процес використання туристичних ресурсів та їх охорона різняться за цільовим призначенням та процедурою застосування, виділимо наступні критерії раціональності:

Для використання туристичних ресурсів:

1. Економічне використання туристичних ресурсів яке є актуальним з огляду на монопольне панування марксистсько-ленінської політичної економії, наріжним каменем якої була трудова теорія вартості, туристичні ресурси вважалися безвартісними, не мали своєї ціни і використовувалися безоплатно. Це, в свою чергу, зумовило їх марнотратне використання, швидке виснаження і деградацію. Максимальне залучення всіх природних багатств України до виробництва на загальносоюзні потреби, відсталі технології, некомплексне використання мінеральної сировини стали основною причиною глобальної економічної кризи, деградації природи й самої людини. У туристичній сфері важливо враховувати вартісну оцінку туристичних ресурсів для визначення вкладу даної галузі у сукупні доходи держави і відповідно доцільні масштаби вкладу суспільних коштів у розвиток туристичного бізнесу, але як підказує досвід, для збереження туристичних ресурсів для майбутніх поколінь, в першу чергу необхідно враховувати як економічну так і екологічну складову.

Тотожним є поняття невичерпності що характеризує використання туристичних ресурсів як критерій раціональності пов'язаний не зі споживанням невідновлюваних туристичних ресурсів, а насамперед – з використанням відновлюваних туристичних ресурсів і, зокрема, з абсорбційною функцією навколишнього середовища, тобто з його здатністю поглинати антропогенні відходи. В. Кравців вважає, що сьогодні неможливо ігнорувати такі об'єктивні чинники як вичерпність природних ресурсів, насамперед невідтворюваних, вразливість навколишнього середовища, екологічну стійкість та ресурсно-екологічну місткість довкілля, межі його екологічної опірності щодо негативних антропогенних дій. При врахуванні такого критерію варто пам'ятати Закон обмеженості природних ресурсів – усі природні ресурси (і умови) Землі є скінченними.

2. Екологічно безпечне використання ресурсів у сфері туризму яке регламентується тим, що всі екологічні наслідки туристичної діяльності безповоротні, тому необхідним є дотримання такого принципу використання туристичних ресурсів, як пріоритетність екологічної оптимальності на довгострокову перспективу під час визначення

економічної ефективності туристичного використання ресурсної бази. На нашу думку, збереження первозданної природи еквівалентне розвитку туристичної індустрії так як її основу складають екологічні цінності.

3. Високоєфективне використання туристичних ресурсів – це виважене, науково обгрунтоване, планове, із врахуванням довгострокових інтересів суспільства використання туристично-ресурсного потенціалу, при якому отримують максимальну користь при мінімальних витратах. Критерій ефективності використання туристичних ресурсів є вихідною ознакою, за якою можна визначити надійність його функціонування, оцінити якісні та кількісні параметри, порівняти альтернативні рішення розвитку.

4. Планомірність стосовно використання туристичних ресурсів – економічна функція держави по управлінню і регулюванню екологічних та економічних відносин і пропорцій. Така функція передбачає як розробку і виконання планової системи взаємопов'язаних показників, так і дійовий контроль за їх реалізацією. Перспективне і поточне планування раціонального використання туристичних ресурсів і охорони навколишнього середовища в кінцевому підсумку виходить з накреслених темпів зростання сукупного суспільного продукту, національного доходу і підйому життєвого рівня населення.

Для охоронного підходу:

1. Невиснажливості туристичних ресурсів, що характеризує баланс між планомірним використанням та охороною туристичних ресурсів. Виснаження туристичних ресурсів відбувається через застосування стратегії «не чекати милості від природи, брати від природи, не турбуючись про її охорону», що призвело до різкого погіршення навколишнього середовища й до швидкого виснаження туристичних ресурсів.

Близьке за змістом поняття ошадливе використання туристичних ресурсів означає економічне витрачання, що передбачає не зменшення експлуатації, а його раціоналізацію – запобігання втрат під час використання. При раціональному використанні туристичні ресурси можуть служити людині практично безконечно.

2. Природоохоронний критерій єдності охорони природи та її раціонального використання – основний критерій у взаємовідносинах туризму з природою. При цьому саме поняття охорони природи набуває ширшого змісту. В такому аспекті охорона туристичних ресурсів і служить для підтримання динамічної рівноваги між використанням туристичних ресурсів, з одного боку, і відтворювальними можливостями природи – з другого, що особливо важливо за високого антропогенного навантаження на сучасні туристичні комплекси. Бережне використання туристичних ресурсів характеризує Правило міри перетворення природних систем – у процесі експлуатації природних систем не можна переходити деякі межі, які дозволяють цим системам зберігати влас-

тивість самопідтримання (самоорганізації і саморегуляції).

3. Одним з найважливіших є критерій самовідновлення туристичних ресурсів під яким розуміємо комплекс заходів, спрямованих на підтримання параметрів туристичних систем у межах, сприятливих для здійснення їхніх функцій. Поняття відтворення охоплює широкий спектр дій, у якому людина бере на себе або інтенсифікацію чи корегування репродуктивності екосистем, або змінювання для досягнення цих цілей геологічної та / або біологічної систем (наприклад, посадка рослинного покриву, вирощування мальків риб, розселення тварин, розчищення рік, зміна напрямків їх течії, трансформація (корекція) шляхів міграції птахів і тварин, або поліпшення умов їх існування та ін.).

Як бачимо, кожен з вищеописаних критеріїв раціональності є фундаментальним, проте більшість з наведених критеріїв не враховують процес відтворення туристичних ресурсів. На нашу думку, на основі існуючих підходів варто запропонувати новий підхід, який би комплексно поєднував позитивні сторони попередніх та висвітлював невраховані позиції. Вважаємо, що таким підходом може стати підхід з позицій сталого розвитку використання та охорони туристичних ресурсів. Адже саме в теорії сталого розвитку лежать принципи охорони ресурсного потенціалу.

Користуючись найновішими науковими підходами та узагальнюючи вищесказане, спробуємо запропонувати власне визначення раціонального використання і раціональної охорони туристичних ресурсів.

На нашу думку, раціональне використання туристичних ресурсів – це економне, високоефективне, планомірне використання яке забезпечує відтворення ресурсного потенціалу, створюючи екологічно безпечні умови для нинішніх та майбутніх поколінь.

У свою чергу, раціональна охорона туристичних ресурсів – це природоохоронні заходи, які забезпечують самовідновлення та відтворення туристичних ресурсів враховуючи їх виснажливість, зберігають туристичне значення, красу та продуктивність туристичного потенціалу території.

Значений підхід дослідження раціонального використання та охорони туристичних ресурсів з позицій сталого розвитку дозволить виявити та дослідити тенденції та закономірності:

– забезпечення збалансованого з екологічними і соціальними вимогами раціонального використання та охорони туристичних ресурсів (економічна складова).

– відновлення первинної якості стану туристичних ресурсів до рівня, що не шкодить здоров'ю людини і природним екосистемам, збереження їх на цьому рівні, досягнення їх максимально можливого поліпшення (екологічна складова).

– поліпшення умов життєдіяльності туристів, підвищення їх матеріального забезпечення і якості життя (соціальна складова).

Варто зазначити, що економічна складова туристичної діяльності проявляється не тільки в комерційній спрямованості, а й в посиленні соціальної та екологічної ролі туризму (реставрація пам'яток історії та культури, природоохоронні заходи, реконструкція матеріально-технічної бази, освітянська та виховна робота засобами туризму тощо), що свідчить про гуманістичну спрямованість туризму.

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок в обраному напрямку. Необхідність пошуку раціональних шляхів активізації використання та охорони туристичного потенціалу диктується перспективами економічних результатів та соціальних наслідків розвитку цього сектору національної економіки, який може і має стати реальним засобом її оздоровлення, відновлення культурного та духовного потенціалу народу України, його трудового потенціалу. Так, з метою відображення багатомірності усіх аспектів раціонального використання та охорони туристичних ресурсів і для виявлення тенденцій та закономірностей розвитку галузі туризму необхідна розробка нової концепції. Такий підхід до проблеми раціонального використання та охорони туристичних ресурсів дозволить вирішити небезпеку посилення антропогенного навантаження туризму на біосферу, урбо- та природні ландшафти.

Врахування усієї сукупності виділених критеріїв раціонального використання та охорони туристичних ресурсів, на які повинна бути спрямована політика, без виключення, усіх туристичних підприємств та організацій і установ різних рангів які так чи інакше пов'язані з туризмом у контексті збереження та зміцнення стабільності, цілісності та створенні сприятливих умов відповідно до зазначеної стратегії раціонального використання та охорони туристичних ресурсів для збереження їх прийдешнім поколінням.

ЛІТЕРАТУРА

1. Борушак М. А. Проблеми формування стратегії розвитку туристичних регіонів. монографія / М. А. Борушак – Львів: ІРД НАН України, 2006. – 288 с.
2. Буркинський Б. В. Природопользование: основы эколого-экономической теории / Буркинський Б. В., Степанов С. К. – Одеса : ИПРЭИ НАН України, 1999. – 350 с.
3. Веклич О. О. Економічний механізм природокористування: аналіз дієвості / О. О. Веклич // Вісник НАН України. – 2001. № 8. – С. 35–41.
4. Герасимчук З. В. Регіональна політика сталого розвитку: теорія, методологія, практика: монографія / З. В. Герасимчук. – Луцьк : Надстир'я, 2008. – 528 с.

5. Герасимчук З. В. Трансформація інституційного механізму природокористування в умовах глобалізації: екологічні імперативи та системи суперечності: монографія / Герасимчук З. В., Вахович І. М., Голян В. А., Олексюк А. О. – Луцьк : Надстир'я, 2006. – 225 с.
6. Герасимчук З. В. Регіональна політика розвитку рекреаційної сфери: механізми формування та реалізації: монографія / З. В. Герасимчук, М. В. Глядіна – Луцьк : Надстир'я, 2006. – 161 с.
7. Грановська Л. М. Еколого-збалансоване природокористування в умовах поліфункціональності територій / Л. М. Грановська – Херсон: В-во ХДУ, 2009. – 414 с.
8. Гринів Л. С. Екологічно збалансована економіка: проблеми теорії: монографія / Л. С. Гринів – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2001. – 240 с.
9. Данилишин Б. М. Економіка природокористування: підручник / Данилишин Б. М., Хвесик М. А., Голян В. А. – К. : Кондор, 2009. – 465 с.
10. Галушкіна Т. П. Еколого-збалансовані пріоритети розвитку територій: концептуальні засади та організаційний механізм / Т. П. Галушкіна, Л. М. Грановська. – Херсон: В-во ХДУ, 2009. – 372 с.
11. Кузик С. Теоретичні проблеми туризму: суспільно-географічний підхід: монографія / С. Кузик. – Львів : ЛНУ ім. І. Франка, 2010. – 254 с.
12. Лемешев М. Я. Региональное природопользование: на пути к гармонии / Лемешев М. Я., Чепурних Н. В., Юрина Н. П. – М. : Мысль, 1986. – 262 с.
13. Макарова Н. С. Економіка природокористування: навч. посібник / Макарова Н. С., Гармидер Л. Д., Михальчук Л. В. – К. : Центр учбової літератури, 2007 – 322 с.
14. Одум Ю. Экология / Ю. Одум; [Пер. с англ.]. Т. 1-2. – М. : Мир, 1986. – 740 с.
15. Паламарчук В. О. Економіка природокористування: Навч. посібник / В. О. Паламарчук, П. І. Коренюк. – Запоріжжя : Дике Поле, 2003. – 408 с.
16. Розвиток туристичного бізнесу регіону : Монографія / За ред. проф. Школи І. М. – Чернівці : Книги – XXI, 2007. – 292 с.
17. Стадницький Г. В. Екологія : Навч. посібник для вузів. – 2-е вид., виправ. / Г. В. Стадницький, А. І. Родіонов. – СПб.: Хімія, 1996. – 240 с.
18. Ткаченко Т. І. Сталый розвиток туризму: теорія, методологія, реалії бізнесу : Монографія / Т. І. Ткаченко. – 2-ге вид., випр. та доповн. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 463 с.
19. Туниця Ю. Фактори глобалізації і стратегії сталого розвитку / Ю. Туниця, Ю. Семенюк, Т. Туниця // Вісник НАН України. – 2004. – № 7. С. 3–14.
20. Черчик Л. М. Формування ринкових відносин у рекреаційному природокористуванні : Монографія / Л. М. Черчик. – Луцьк : ЛДТУ, 2006. – 352 с.

Рецензенти: Пісьмаченко Л. М. – д. держ. упр.;
Лопушинський І. П. – д. держ. упр.

© Герасимчук З. В., Матвійчук Л. Ю., 2011

Стаття надійшла до редколегії 02.04.2011 р.